

Dr hab. Małgorzata Laskowska, prof. UKSW
Kierownik Katedry Teorii, Języka i Etyki Mediów
Instytut Edukacji Medialnej i Dziennikarstwa
Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie
e-mail: m.laskowska@uksw.edu.pl

Recenzja rozprawy doktorskiej pt.

**„PRZYJACIEL PRZY PRACY” – PROBLEMATYKA
I ROZWÓJ CZASOPISMA W LATACH 1949-2018**

przygotowanej przez mgr. inż. Marka Jana Grzmila
w Kolegium Mediów i Komunikacji Społecznej
Wyższej Szkoły Informatyki i Zarządzania
z siedzibą w Rzeszowie pod kierunkiem
dr. hab. Andrzeja Adamskiego, prof. WSiZ

1. Temat rozprawy

Czasopisma specjalistyczne, adresowane do profesjonalistów różnych branż, to jedno z ciekawszych typów prasy. Na przestrzeni lat – nawet w dobie Internetu – można zauważyć, iż wiele z tych tytułów cieszy się popularnością, będąc jednym z najważniejszych źródeł informacji na temat produktów i usług określonej branży. Autor niniejszej rozprawy nawiązuje do konkretnego tytułu prasowego „Przyjaciel przy pracy”, na łamach którego (do roku 2018) podejmowano problematykę ochrony człowieka w miejscu pracy.

Recenzowana rozprawa doktorska została przygotowana w Kolegium Mediów i Komunikacji Społecznej Wyższej Szkoły Informatyki i Zarządzania z siedzibą w Rzeszowie pod kierunkiem dr. hab. Andrzeja Adamskiego, prof. WSiZ. Autor pracy nawiązał do problematyki i rozwoju czasopisma specjalistycznego pt. „Przyjaciel przy Pracy” w latach 1949-2018. Jest to bez wątpienia temat godny uwagi i bardzo potrzebny do naukowego opracowania, jak słusznie sam Autor zaznaczył już we wstępie rozprawy doktorskiej (s. 6).

2. Struktura rozprawy

Praca liczy 259 stron. Składa się ze wstępu, pięciu rozdziałów, zakończenia, spisu rysunków, tabel, wykresów oraz aneksów. W rozdziale pierwszym odniesiono się do prasy w Polsce w latach 1945-2018 na tle przemian ustrojowych (s. 11-58). W pierwszej zatem kolejności zwrócono tu uwagę na ustrój społeczno-prawny państwa w kontekście ówczesnych uwarunkowań polskiego systemu medialnego. Następnie zwrócono uwagę na sytuację społeczno-polityczną prasy, czyli kondycję rynku prasowego w Polsce w latach 1945-2018. W tym także rozdziale przybliżono specyfikę okresu komunizmu (1945-1989) i następnie opisano czas intensywnych przemian w Polsce, przypadający na lata 1989-1992. W dalszej kolejności opisano prasę w Polsce w realiach wolnego rynku i demokracji w latach 1992-2018.

W rozdziale drugim odniesiono się do tytułowego czasopisma – „Przyjaciel przy Pracy”. Celem zatem tej części rozprawy było określenie miejsca czasopisma „Przyjaciel przy Pracy” na polskim rynku prasowym (s. 59-86). Aby ten cel zrealizować, najpierw przedstawiono podstawowe segmenty rynku prasowego, następnie rolę i funkcje czasopism branżowych oraz znaczenie czasopism fachowych w Polsce w realiach wolnego rynku. W dalszej kolejności scharakteryzowano pisma branżowe na temat BHP w latach 1945-2019, po czym przedstawiono „Przyjaciela przy Pracy” jako przykład czasopisma fachowego (branżowego) w segmencie prasy specjalistycznej w Polsce.

W rozdziale trzecim scharakteryzowano czasopismo „Przyjaciel przy Pracy”, biorąc pod uwagę ujęcie historyczne lat 1949-2018 (s. 87-143). W tym kontekście odniesiono się tu najpierw do społeczno-politycznych uwarunkowań powstania i funkcjonowania czasopisma w różnych realiach ustrojowych, następnie do czasu działalności pisma w totalitarnym systemie medialnym. W dalszej kolejności opisano w pracy transformację ustrojową w latach 1989-1992 i jej wpływ na analizowane w rozprawie czasopismo. W dalszej części dysertacji scharakteryzowano pracę i specyfikę pisma w realiach wolnego rynku. Oprócz tego opisano tu również zmiany, jakie wprowadzono w treści „Przyjaciela przy Pracy” podyktowane członkostwem Polski w Unii Europejskiej, następnie podjęto kwestię wydawcy, zmian własnościowych, sytuacji finansowej, źródeł finansowania, marketingu i akcji promocyjnych pisma, a także jego redaktorów, dziennikarzy, struktury redakcji, administracja i ich pracy. W rozdziale tym odniesiono się również do szaty

graficznej i struktury czasopisma, a także sprawy zawieszenia wydawania czasopisma i perspektyw jego powrotu na rynek wydawniczy.

W następnym, czyli czwartym rozdziale zaprezentowano zawartość treściową czasopisma – tematykę BHP oraz ochrony młodych pracowników na łamach „Przyjaciela przy Pracy”. Opisano tu również rolę społecznych inspektorów pracy oraz działania informacyjno-promocyjne „Przyjaciela przy Pracy” na rzecz upowszechniania zasad BHP.

W rozdziale piątym opisano „Przyjaciela przy Pracy” w perspektywie opinii jego stałych czytelników. W pierwszej kolejności przedstawiono tu metodologię przeprowadzonych na ten temat badań: dobór uczestników badania, scenariusz jako narzędzie wywiadu pogłębionego, przeprowadzenie wywiadów pogłębionych, badanie zawartości danych w wywiadach pogłębionych, opis próby badawczej. W dalszej kolejności zaprezentowano wyniki z przeprowadzonych badań ukazujące rolę czasopisma „Przyjaciela przy Pracy” w życiu zawodowym respondenta oraz jego znaczenie w edukacji zawodowej i społecznej. W rozdziale niniejszym przedstawiono również opinie badanych na temat zawieszenia wydawania czasopisma. Na końcu tej części pracy zamieszczono podsumowanie i kluczowe wnioski z przeprowadzonych badań.

Praca zawiera także spis rysunków, wykresów, tabel oraz następujące aneksy: 1) Scenariusz do indywidualnego wywiadu pogłębionego (IDI) z czytelnikami czasopisma „Przyjaciela przy Pracy” 252; 2) Lista rozmówców wywiadów pogłębionych (IDI – Individual In-depth Interview); 3) Na załączonej płycie CD: Transkrypcja treści wywiadów pogłębionych; 4) Na załączonej płycie CD: Wykaz redaktorów naczelnych i członków redakcji „Przyjaciela przy Pracy” w latach 1949-2018 oraz streszczenie w języku polskim i angielskim.

Struktura pracy zaproponowana w niniejszej rozprawie jest metodologicznie poprawna, spójna i logiczna. Obejmuje najważniejsze zagadnienia konieczne do wyczerpującego tematu opracowania.

3. Merytoryczna ocena rozprawy

Celem niniejszej pracy jest – jak określił Autor – „wyjaśnienie i zrozumienie czynników rozwoju miesięcznika Przyjaciel przy Pracy w latach 1949-2019 na tle zmian zachodzących w segmencie prasy specjalistycznej (branżowej) w Polsce” (s. 6). Realizacja tak określonego celu pozwoliła Doktorantowi przygotować interesującą rozprawę – interesującą, ale przede wszystkim ważną z wielu względów.

Po pierwsze, niniejsza rozprawa stanowi cenne uzupełnienie badań oraz literatury w naukach o komunikacji społecznej i mediach na temat pism branżowych, specjalistycznych. Analizowane tu czasopismo cieszyło się długą tradycją pisma branżowego na rynku prasowym w Polsce, bo aż 69-letnią, dzięki temu Autor mógł przygotować (i przygotował) nie tylko studium na temat „Przyjaciela przy Pracy”, ale także – co ważne – sytuacji polskich pism branżowych na przestrzeni lat – lat niezwykle ciekawych i trudnych pod względem politycznym, kulturowym oraz społecznym. Niniejszą rozprawę – w przekonaniu Recenzentki – należy zatem potraktować jako ważne opracowanie na temat prasy specjalistycznej w Polsce, ukazujące przy okazji tło historyczne krajowego systemu medialnego, w tym przede wszystkim rynku prasowego.

Po drugie, na wartość recenzowanej pracy wpływa również jej interdyscyplinarność. Uwzględniono w niej bowiem płaszczyznę historyczną, techniczną (w zakresie higieny i bezpieczeństwa pracy), medioznawczą oraz prawną (w zakresie prawa pracy). Dzięki temu ukazany tu proces ewolucji pisma zyskał na wartości. Doktorant przedstawił w rozprawie ewolucję tematyczną pisma, ale również rynkową, własnościową, marketingową (graficzną, promocyjną) i redakcyjną.

Następnie, dzięki przedstawionym tu wnioskom z przeprowadzonej analizy treści poszczególnych numerów tytułowego pisma oraz wywiadom indywidualnym ze stałymi czytelnikami pisma udało się Doktorantowi – w sposób wyczerpujący – scharakteryzować „Przyjaciela przy Pracy” na tle innych czasopism specjalistycznych oraz w szerszym kontekście, czyli w odniesieniu do rynku prasowego w Polsce.

Poza tym, skupiając się już na tytułowym czasopiśmie, warto docenić szczególnie tę część pracy, w której Autor bardzo rzeczowo, wyczerpująco oraz interesująco przedstawił wpływ transformacji ustrojowej lat 80. i 90. XX wieku oraz w dalszej kolejności znaczenie członkowska Polski w Unii Europejskiej dla specyfiki i redakcji pisma „Przyjaciel przy Pracy” (s. 103-114). W dalszej części pracy Doktorant określił i opisał również uwarunkowania rynkowe i czytelnicze problematyki podejmowanej na łamach czasopisma.

Ukazał także rolę płatnych reklam i ich wpływ na rozwój czasopisma, co też stanowi bardzo ważny aspekt historii najnowszej branżowej prasy w Polsce.

I w końcu, co należy również docenić i zauważyć, to przeprowadzone przez Doktoranta badania sondażowe – wywiady pogłębione w celu określenia opinii czytelników na temat czasopisma „Przyjaciel przy Pracy”. Na bazie otrzymanych danych Autor – co ważne – podjął się próby ukazania kierunku zmian czasopisma specjalistycznego w XXI wieku oraz perspektyw wznowienia czasopisma po jego zawieszeniu w 2018 roku.

Podsumowując zatem tę część oceny merytorycznej pracy, należy zaznaczyć, iż rozprawę doktorską zatytułowaną: „Przyjaciel przy Pracy” – problematyka i rozwój czasopisma w latach 1949-2018” autorstwa Pana mgr. inż. Marka Jana Grzmila należy przyjąć z uznaniem. Pomimo jednakże dużej wartości merytorycznej można oczywiście przedstawić kwestie, które warto byłoby bardziej rozwinąć lub dopracować. Przykładem tego jest opis metodologiczny przedstawiony w paragrafie 4.1. Zyskałby jeszcze na większej wartości, gdyby uzupełniono go o opis procesu badawczego, złożonego ze szczegółowych etapów badawczych. To pozwoliłoby bardziej poznać i zrozumieć przygotowanie oraz przeprowadzenie badań. Prezentacja danych (w rozdziale czwartym) jest owszem dobrze przygotowana. Zyskałaby jednak jeszcze na większej czytelności i przejrzystości, gdyby szczegółowe dane zawarte w tabelach zostały również opisane bardziej szczegółowo – pod tabelami. W przypadku natomiast procesu badawczego wywiadów indywidualnych i prezentacji danych otrzymanych z tychże wywiadów ten opis jest już bardziej precyzyjny. Niemniej jednak w rozdziale piątym, w którym Autor zaprezentował treści z uzyskanych z wywiadów, można niekiedy odnieść wrażenie, iż towarzyszył mu pośpiech. Mimo jednakże pewnych mankamentów badania te stanowią ważny przyczynek do dyskusji środowiskowej i prowadzenia dalszych badań na temat kondycji czasopism specjalistycznych.

Podsumowując zatem ostatecznie wartość merytoryczną całej pracy, jeszcze raz należy wyraźnie zaznaczyć, iż podstawowe założenia metodologiczne zostały w pracy zrealizowane, w wyniku czego otrzymujemy ważne i interesujące studium teoretyczno-empiryczne w dyscyplinie nauki o komunikacji społecznej i mediach na temat specjalistycznej prasy w Polsce, a przede wszystkim konkretnego tytułu, czyli czasopisma „Przyjaciel przy Pracy”.

4. Ocena formalna rozprawy

Mając na uwadze stronę formalną pracy, należy w pierwszej kolejności zwrócić uwagę na poprawność struktury pracy (o czym była już mowa wcześniej – przy opisie struktury pracy). Poprawnie jest również sformułowany tytuł pracy i problem badawczy. W przypadku celu badawczego można zasugerować pewną uwagę. Obecne jego brzmienie to: celem niniejszej pracy jest „wyjaśnienie i zrozumienie czynników rozwoju miesięcznika Przyjaciel przy Pracy w latach 1949-2019 na tle zmian zachodzących w segmencie prasy specjalistycznej (branżowej) w Polsce”. Zamiast „wyjaśnienie i zrozumienie” – w przekonaniu Recenzentki – lepiej zapisać np. „określenie czynników”. Trudno bowiem w badaniach wykazać „zrozumienie” jakiegoś problemu. Można tu też zadać pytanie, o czyje zrozumienie chodzi – Autora czy czytelnika.

Poza tym należy zwrócić uwagę na język pracy. Rozprawa jest napisana językiem naukowym, z zachowaniem wszelkich reguł poprawności naukowej – wyjaśniono kluczowe dla pracy pojęcia, utrzymano w całości pracy naukową terminologię, zachowano do końca rozprawy precyzję słowną oraz spójnie i logicznie przygotowano poszczególne części pracy. Rozprawę tę cechuje styl naukowy, lecz – co istotne – jest on komunikatywny i przystępny dla czytelnika.

Bibliografia została przygotowana według następującego podziału: 1) Akty prawne; 2) Teksty źródłowe; 3) Wywiady pogłębione z czytelnikami „Przyjaciela przy Pracy” – archiwum autora; 4) Materiały na płytach CD przekazane 07.01.2019 r. przez Wyższą Inżynierską Szkołę Bezpieczeństwa i Organizacji Pracy w Radomiu; 5) Opracowania; 6) Artykuły prasowe; 7) Strony internetowe. Taki układ jest poprawny, chociaż teksty źródłowe (analizowaną prasę) można zamieścić w pierwszej kolejności (przed aktami prawnymi).

Podsumowując wartość formalną pracy „Przyjaciel przy pracy” – problematyka i rozwój czasopisma w latach 1949-2018”, należy wyraźnie zaznaczyć, iż formalnie spełnia ona wymogi pracy naukowej – rozprawy doktorskiej.

5. Kwestie do dyskusji

W kontekście przeprowadzonych badań i całości rozprawy doktorskiej można zadać Autorowi następujące pytania:

- 1) Na stronie 118 rozprawy użył Pan interesującego wyrażenia na określenie czasopisma „Przyjaciel przy Pracy”. Napisał Pan, że jest to „medium przekazu informacji spersonalizowanej”. Na ile – zdaniem Pana – czasopisma specjalistyczne są nie tylko przekazem „informacji spersonalizowanej”, ale również „edukacji spersonalizowanej”?
- 2) Mając na uwadze specyfikę i historię czasopisma „Przyjaciel przy Pracy”, jaką Pan dostrzega przyszłość dla innych czasopism branżowych? Czy inne czasopisma podzielą los „Przyjaciela przy Pracy” i zostaną zawieszona (przynajmniej kilka tytułów w Polsce)?

Podsumowując ocenę rozprawy, należy wyraźnie zaznaczyć, iż mamy tu do czynienia z ważnym studium z zakresu nauk o komunikacji społecznej i mediach w zakresie prasoznawstwa specjalistycznego. Praca ta mogłaby posłużyć nie tylko jako cenny materiał badawczy dla innych zainteresowanych tym tematem, ale także jako pomoc edukacyjna, warsztatowa dla pracowników (redaktorów) branżowych czasopism, chcących wziąć pod uwagę opinię czytelników tego rodzaju czasopism.

6. Konkluzja

Biorąc pod uwagę zawartość merytoryczną, formalną oraz metodologiczną rozprawy doktorskiej Pana mgr. inż. Marka Jana Grzmila pt. „Przyjaciel przy Pracy” – problematyka i rozwój czasopisma w latach 1949-2018”, oceniam tę pracę pozytywnie i uznaję, że spełnia ona wymagania i warunki określone w „Ustawie o stopniach naukowych i tytule naukowym”. Tym samym wnioskuję o dopuszczenie Pana mgr. inż. Marka Jana Grzmila do publicznej obrony rozprawy doktorskiej.

Małgorzata Laskowska

.....
dr hab. Małgorzata Laskowska, prof. UKSW